

YABANCI İÇİN TOKKATA VE FÜĞ

Julia Kristeva

Yabancı: genzimi tıkayan bir hınç, saydamlığı bulutlandıran kara melek, mat, derinliği kestirilemez bir itki. Nefretin ve ötekinin imgesi olan yabancı, ne klanlara özgü aldırışsızlığımızın romantik kurbanıdır ne de *polis*'e müdahale ederek onun bütün illetlerine yol açan dışarıklı. Ne hareket halinde mahşer ne de grubu yatıştırmak uğruna anında tasfiye edilmesi gereken hasım. Yabancı ruhaf bir şekilde bizim içimizde yaşar: kimliğimizin gizli yüzü, barınağımızı enkaza çeviren mekân, anlayış ve akrabalığın tökezlediği zamandır. Onu kendi içimizde tanımakla ondan kendisi olduğu için tiksinden kurtuluruz. "Biz"i bir sorun haline getiren, hatta belki de olanaksız kılan bir semptom. Yabancı kendi farklılığının bilinci ortaya çıkınca devreye girer ve hepimiz kendimizin de bağlara ve cemaatlere yatkın olmayan yabancılar olduğumuzu teslim ettiğimizde kaybolur.

İlkel toplumlarda "düşman" olan yabancı, modern toplumlardan kaybolabilir mi? Batı tarihinde yabancıların kavrandığı, hoş karşılandığı ya da reddedildiği ama bir din ya da ahlağın ufkunda yabancıların olmadığı bir toplumun da hayal edilebildiği bir kaç ânı hayal edelim. Hâlâ ve belki her zaman ütopik kalacak olan bu konu, gezegen ölçeğinde iktisadi ve siyasi bütünleşmeyle yüzleşmekte olduğumuz bugün yine bir soru olarak gündemimizde: aforoz etmeden ama düzelmeden de, başkalarıyla birlikte ve başkaları olarak mahrem ve öznel bir hayat sürdürebilecek miyiz? Bugün yabancıların statüsündeki kaçınılmaz değişiklik hepimizi, öteki olmanın yeni tarzlarını kabullenebilme yeteneğimiz üzerinde düşünmeye sevk ediyor. Bu soru her birimizin içinde ve her birimiz için yavaş yavaş olgunlaşmadıkça hiçbir "Milliyetler Yasası" uygulanabilir olmayacaktır.

* Julia Kristeva'nın bu yazısı, İngilizce çevirisi *Strangers to Ourselves* adıyla yayımlanan kitabının ilk bölümüdür. Bu bölümün en sonunda öze olarak Fransa'yı ele alan kısa bir alt bölüm, buradaki bağlam dışında gördüğümüz için çevrilmemiştir (*Strangers to Ourselves*, Harvester Press, 1991; kitabın Fransızca özgün basımı: *Étrangers à nous mêmes*, Fayard, 1988).

En vahşi insan gruplarında yabancı yokedilmesi gereken bir düşmanken, dinsel ve ahlaki kurguların kapsamında, onları kabullendiği ölçüde "bilge"lerin, "adil olan"ların ya da "yerli"lerin biraderliğine özümsenebilecek farklı bir insan halini aldı. Bu kabulleniş Stoacılık'ta, Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve hatta Aydınlanma'nın hümanizminde farklı biçimler alıyordu ama her halükârda yabancı düşmanlığına karşı sahici bir siper oluşturuyordu. Bugün yabancıların sunduğu sorunun şiddet derecesi büyük bir olasılıkla dinsel ve ahlaki kurguların geçirdiği krizle ilgili. Özellikle de toplumlarımızın sunduğu ötekiliğe yönelik sindirme çözümünü yalnızca ulusal ve ahlaki değil, aynı zamanda öznel ve aşılmaz olan farklılığı konusunda son derece kışkırtıcı olan çağdaş birey tarafından kabullenilemez bulunduğundan böyledir bu. Burjuva devriminden kaynaklanan ve başlangıçta romantik sonra totaliter olan milliyetçilik 19. ve 20. yüzyılların bir semptomu haline geldi. Milliyetçilik hernekadar dinsel olsun akılcı olsun evrenselci eğilimlere karşı çıkıyorsa da, diğer yandan çağdaş insanın tikelci ve talepkâr bireyciliği ile de sonuçlanıyor. Ama belki de yurttaş-bireyin kendisini tekil ve muhteşem olarak görmeyi bıraktığı andan başlayarak çağdaş bireyciliğin devrildiği noktada şu soru ortaya çıkıyor: Yabancıyı, onu yabancılığından arındıracak bir sistemin içine buyur etmektense hepimizin kendimizi yabancı olarak kavradığımız bir noktada birlikteliğin nasıl kalkındırılacağı sorusu...

Yabancıların ötekiliğini bir şeye dönüştürmeye, katılaştırmaya çalışmayalım. Ona istikrarlı bir yapı kazandırmadan dokunmakla, değip geçmekle yetinelim. Tarihe savrulmuş duran geçmiş tasavvurlarından hareketle onun bugün gözlerimizin önünde sergilediği alacalı veçhelerin sonsuz hareketini bir taslak halinde çizelim. Sık sık ve giderek daha atık bir şekilde ona dönerek ötekiliği hafifletirelim. Nefretinden ve yükünden kurtulalım; düzleştirme ya da unutmaya yoluyla bu yükten kaçarak değil, ima ettiği ve yaydığı farklılıkları *ahenkli* bir tarzda tekrarlayarak. *Tokkatalar ve Fügler*: Bach'ın besteleri bir çok kulakta ortaya çıkarıldığı, yatıştırıldığı, yayıldığı, geliştirilmekte olan sınırsız, hedefsiz ve sonsuz bir ilk oyunun içine kazanmış olduğu için değeri teslim edilen ve asap bozucu, bugün çağdaş olmasını isteyeceğim türden bir ötekiliği çağırıştırır. Ancak değilebilmiş ve daha şimdiden yola koyulmuş bir ötekilik.

Kavrulmuş Mutluluk

Mutlu yabancılar var mıdır?

Yabancıların yüzü mutlulukla alev alevdir.

Önce yadırgatıcılığıyla çarpar insanı – o gözler, o dudaklar, o elmacık kemikleri, kimseninkine benzemeyen o ten, onu ayırt eden ve insana orada *biri* oldu-

ğunu hatırlatan her şey. Yüzdeki farklılık her yüzün dikkatli bir bakışa göstermesi gereken şeyi ihtilaçlı bir tarzda gösterir: insanlarda bayağılığın olmadığını. Yine de gündelik alışkanlıklarımızın ortaklığını sağlayan şey tam da ortalama olandır. Ama yabancıyı bizi esir alan hatları kavrandığında hem çağrılır hem reddediliriz. "Ben de en az onun kadar kayda değerim, bu yüzden onu seviyorum," diye düşünür bakan, "ama ben kendi yadırgatıcılığımı tercih ediyorum, bu yüzden onu öldürüyorum," gibi bir sonuca varabilir. Yürek ağrılarında ilk darbelere varıncaya kadar, yabancıyı yüzü, en ailevi, en sıkı fıkı cemaatlerde bile gizli bir şekilde dünyayla nasıl yüzleştirdiğimizi, birbirimizin yüzüne nasıl baktığımızı teşhir etmeye zorlar bizi.

Dahası, bu kadar *öteki* olan bu yüz aşılmış bir eşğin izini taşır, ya huzur ya da endişe cinsinden bir iz. Tedirgin de olsa neşeli de olsa yabancıyı görünüşü bir "eklentî" olduğunun işaretini verir. Gösterilen her şeye içkin olan böyle bir sınırın varlığı yakıcı bir duyumla en ilkel duyularımızı uyandırır. O hatlara yerleşmiş, unutuşun, gösterişin bulunmadığı, ulaşılmaz, sinirlendirici bir yolculuğa sonsuz bir davetiye gibi duran canlı bir ilgi ya da hoşlanma; yolculuğun kodunu yabancı da bilmemektedir ama dilsiz, fiziksel, görünür anısını barındırmaktadır. Bu yabancıyı zorunlu olarak namevcut, dalgın ya da dertli gördüğü anlamına gelmiyor. Ama, iyi ya da kötü, hoş ya da ölümlü yüklü olsun ısrarlı bir astarın varlığıdır ki, yabancıyı hiçbir zaman düzenli olmayan yüzünü daha da dağınık kılar ve yüze bir yaranın, yani kendi refahının muğlak damgasını basar.

Çünkü tuhaf bir şekilde, bu katlanmanın yabancıya dayattığı rahatsızlığın ötesinde, bakan kişi yabancıyı mutluluğunda özel, neredeyse küstah bir yan görür. Mutluluk, her şeye rağmen hüküm sürüyor gibi görünmektedir, çünkü bir şey kati bir şekilde aşılmıştır: yırtılmanın mutluluğu, yarışın, vaad edilmiş bir sonsuzluk mekânının mutluluğu. Ama yırtan bu müdahaleciliğine karşın, yabancıyı mutluluğu, ne kadar kısıtlanmış olursa olsun, tedirgin bir ölçülülüğü hiçbir zaman elden bırakmaz, çünkü daima, her ikisi de aşırı olmak kaydıyla, bir mutluluk ya da felaketin anısının pençesinde olduğundan, geçmiş yurdunun tehdidi altındadır.

İnsan hem yabancı hem de mutlu olabilir mi? Yabancıyı çağırdığı yeni bir mutluluk kavramıdır. Fügle köken arasında kırılğan bir sınır, geçici bir homeostasis. Varlığı kabullenilmiş, mevcut, bazen kesin, bu mutluluk yine de geçmekte olduğunun bilincindedir; tıpkı tükettiği için ısıtan ateş gibi. Yabancıyı tuhaf mutluluğu o uçucu ebediyeti ya da bitimsiz geleceği sürdürmekten ibarettir.

Kayıp ve Meydan Okuma

Çoğunlukla kendisinin bile bilmediği gizli bir yara yabancıyı gezginliğe dürter. Az sevildiği halde bunu kaydetmez: meydan okuma yakınmanın sesini bastırır. Yabancıyı elinden tutup gönlü alçalmış bir yakarıya yönlendirenler seyrek: kimi Yunanlılar (Aeschylus'un *Yakaranlar* ı), Yahudiler (ağlama duvarındaki müminler), psikanalistler. Yılmazdır; hırsıyla "Bana zarar vermediniz" der, "Gitmeyi seçen benim"; hep daha ötede, hep herkes için ulaşılmaz. Hafızasının geri gidebildiği yere kadar hep hoş bir şekilde örselenmiştir; sevilen ve dalgın, ölçülü ya da endişeli bir anne tarafından yanlış anlaşılma olan sürgün kendi annesine yabancıdır. Onu çağırılmaz, ondan hiçbir şey istemez. Küstahça, yokluğunu çektiği şeye, eksikliğe, şu ya da bu simgeye tutunur. Yabancı, varlığından kuşku duyulmayacak ama mevcudiyeti onu herhangi bir şekilde engellemeyecek bir babanın oğlu olmak ister. Bir yanda reddedilmişlik, öte yanda erişilmezlik; insanın teslim olmama gücü varsa, keşfedilecek bir yol vardır. Kesin olduğu kadar ulaşılmaz olan bir başka yere saplanmış olan yabancı kaçmaya hazırdır. O görünmez ve vaadedilmiş toprakları, o varolmayan ama düşlerinde taşıdığı ve gerçekten de "öte" diye adlandırılması gereken ülkeyi aramasını hiçbir engel durduramaz, bu arayış sırasında çektiği bütün ızdırap, maruz kaldığı hakaret ve reddedilişler karşısında kayıtsızdır. Demek ki yabancı annesini yitirmiştir. Camus iyi anlamıştı; onun Yabancı'sı kendisini annesinin ölümünde açığa çıkarır. Kayıtsızlığı mücrim olabilecek bu soğuk öksüzün, bir eksiklik fanatığı olduğu pek farkedilmemişti. Kalabalığın içinde bile yalnızlığa adanmıştır, çünkü bir gölgeye sadık kalmaktadır: büyümlü giz, babanın ülküsü, ulaşılmaz hırs. Meursault kendi karşısında ölü olsa da, tutkunun yerini alan yavan bir sarhoşlukla harekete geçer. Aynen ölüme mahkûm edilmenin gerçek dert edilmesi gereken tek şey olduğunu anladığı için, bir idamı seyrederken kusan babası gibi...

Acı, Taşkınlık ve Maske

Yabancıyla karşılaşması kaçınılmaz olan güçlükler, beslenmesi gereken fazladan bir boğaz olması, dilinin anlaşılma zıtlığı, davranışlarının yersizliği onu yaralasa da ancak ani darbeler şeklinde yaralar. Benzi atar ve gözlenemez bir şekilde bir çakıl taşı kadar düz ve sert olur; her zaman sonsuz yolunda, daha ötelere koyulmaya hazırdır. Bu kısıtsız füğ içerisinde kimilerinin kendilerine koyduğu meslek, entellektüel, duygusal hedef, daha şimdiden yabancılaşma ihanet etmektedir, çünkü yabancı bir program seçmekle kendine bir mola ya da barınma izni vermiş demektir. Oysa, sürgünün nihai mantığına göre, bütün hedefler çoraklaşmalı, gezginin daima geriye çekilen, gerçekleşmeyen, ulaşılmaz kalan bir baş-

ka yere doğru çılginca atılımında kendi kendilerini yok etmelidirler. Bu akli başından gitmiş kasırganın zorunlu payı acıdan zevk almaktır; kendi horgörülere, nefretleri ya da daha da sinsi bir şekilde, ezici hayırseverlikleriyle işkence üzere kendilerine yabancı eşler seçen amatör vekiller bunu bilinçsizce de olsa iyi bilirler.

Militan ya da yorulmak bilmez "göçmen işçi" zırhının altında, yabancı aşırı duyarlıdır. Nisbeten daha iyi çiftlerin yanında bile bir uşak, hastalandığında bile dert olan, düşmanı, haini, kurbanı tecessüm eden biri olarak gövdesi ve ruhuyla kana kana kanar. Mazohistik haz, onun itaatkârlığını ancak kısmen açıklayabilir. Aslında itaatkârlık yabancının maskesini güçlendirir – ikincil, tarafsız bir kişilik, zorbasının histerik zaaflarını küçümseyebileceği gizli bir yer sunan, kendisini sarıp sarmaladığı uyuşturulmuş bir ten. Köle-efendi diyalektiğinden mi söz ediyoruz?

Yabancının uyandırdığı düşmanlık ya da en azından kızgınlık ("Ne yapıyorsun burada Mac, senin yerin burası değil!") onu hiç de şaşırtmaz. Kendisini hoş karşılamış olanlara kolaylıkla hayranlık gösterir, çünkü çoğunlukla onları, ekonomik yönden olsun, politik ya da sosyal yönden olsun kendinden üstün görür. Ama aynı zamanda onları biraz dar kafalı ve kör bulmaya da hazırdır. Çünkü onu horgören evsahipleri, aynı zamanda hem kendisini hem de kendilerini görebilecek perspektiften yoksundurlar. Onu kendisinden olduğu kadar başkalarından da ayıran ve, hakikate sahip olmaktan değil de, başkalarının tek değerliliğin çıkmazlarına mahkûm oldukları yerde, hakikati de kendisini de görelileştirmekten kaynaklanan ulvi bir duygu kazandıran mesafedir onu güçlendiren. Çünkü onlar mal mülk sahibidirler belki ama yabancı yalnızca kendisinin bir yaşam öyküsü olduğunu düşünme eğilimindedir; yani felaketler ve serüvenler eşit ölçüde yaşansa da, asıl önemlisi, sınavlardan oluşan bir hayat; ne sıradanlık ne de dinlenme, seçim, sürpriz, kopuş, uyum ve kurnazlık gerektirdiğinden eylemlerin birer olay olduğu bir yaşam. Yabancının gözünde yabancı olmayanların yaşamı yoktur; mağrur ya da ortalama ama her durumda yarı dışı ve bu yüzden şimdiden kadavralaşmış bir şekilde ancak varolurlar."

Uzaklık

Kayıtsızlık yabancının kalkanıdır. Derinlerde bir yer uzaklığı ve duyarsızlığıyla, onu bir denizanasının korunaksızlığıyla yaşatıyor da olsa, saldırı ve reddedilişlerin ötesinde bir yerde gibidir. Çünkü uzaklığı ayrı tutulmuşluğuna denk düşer, mütevaziliği açıkça zulme karşılık gelen ve ruh adı verilen acısız çekirdeğe çekilir. Orada, tiksinsenmeden olduğu kadar duyarlıktan da ekşimiş bir şekilde, belki de yalın bir kesinlikten ibaret olan bir hakikate sahip olmanın gururunu

yaşar – insan ilişkilerinin, ayartma ışıltısını yitirdiğinde ve yüzleşmelerin sonucunda terbiyeden de vazgeçildiğinde ortaya çıkan en kaba yönlerini açığa çıkarabilme yeteneği: gövde ve mizaçların çatışması. Çünkü, başkaları temkinli bir şekilde "kendi aralarında" kalırken bir tek kendisinin seçtiği özerkliğin tepesinden bakan yabancı, paradoksal biçimde, herkesin karşısına medeniliği reddeden ve çırılçıplak bırakılmış bir şiddete geri dönen bir simgesizlikle çıkar. Hayvani karşılaşma. Hiçbir yere, hiçbir zamana, hiçbir sevgiye ait değil. Yitirilmiş bir köken, kök salmanın olanaksızlığı, geniş getiren bir hafıza, askıda bırakılmış şimdi. Yabancıнын mekânı, hareket halindeki bir tren, uçuşta bir uçak, durma imkânını yokeden bir geçiştir. Hiçbir yol işareti yoktur. Zamanı mı? Ölümü ve geçmişte olanları hatırlayan ama ötede olmanın ihtişamından yoksun bir diriliş zamanı: yalnızca bir tecil, şimdilik atlatmış olmak duygusu.

Güven

Ama varlığın, kendi içine düz ve mat bir kesinlikle yerleşebilmenin özgüveni kalır: yükselen suların altında kabuğuna çekilmiş bir ıstiridye ya da ılık taşların ifadesiz hoşluğu. Başkalarının çatışmalarının onu bir birine bir öbürüne fırlattığı, cesaret ve aşağılanmadan oluşan iki patetik kıyı arasında, kendine demir atmış, tarafsız bilgiğinin gizli işlerinden ve yalnızlığın da ulaşılmaz olmasından ötürü dumura uğramış bir zevkten güç alarak varlığını sürdürür yabancı.

Kökü çok derin bir narsisizm mi? Varoluşsal çelişkilerin berisinde yatan boş bir psikoz mu? Bir (...ya da iki) sınırı geçmekle yabancı rahatsızlıklarını bir direniş üssü, bir hayat kalesi haline dönüştürmüştür. Hem zaten belki evde kalıyorsa başarısız, sakat ya da suçlu olacaktı.... Evsiz olduğu sürece aktörün paradoksunu yayacaktır: maskeler ve "sahte benlik"lerini çoğalttıkça, asla tamamen hakiki ya da tamamen sahte olmayacaktır, çünkü sevgi ve sevgisizlikleri taşlaşmış bir yüreğin yüzeysel antenleriyle kaydedebilmektedir. İnatçı ama kendi farkında olmayan, bilinçsiz, mutsuz bir irade. Zayıf da olmayı bilen sert erkeklerin soyu. Bu, kendi benliği içine yerleşen yabancıнын aslında bir benliği olmadığı anlamına gelir. Kendi öteki olma olanaklarını sürekli olarak ötekilerin dilek ve koşullarına göre odaklayan, değersiz, boş bir güven. *Onlar*'ın *ben*'den yapmamı istediklerini yapıyorum ama bu "ben" değilim "ben" başka yerde, "ben" kimseye ait değil, "ben" "bana" ait değil... "ben" var mı?

Parselleme

Ama yine de bu ağırlıksızlık halindeki sertlik, sürmeyen bir mutlaktır. Hain kendini ele verir. İster süpürgesine yapışmış Mağripli bir çöpçü olsun, ister ödünç alınmış bir dilde anılarını yazan Asyalı bir prenses; yabancılar bir eylem ya da tutkuları olur olmaz kök salarlar. Geçici olarak kuşkusuz, ama alabildiğine yoğunluklu. Çünkü yabancıнын uzaklığı yalnızca anneyi öldürme endişesine karşı mücadelesini kazanmasını sağlayan bir dirençtir. Sertliği, düşünce ve dilini kaosa sürükleyecek arkaik ya da potansiyel bir parçalamanın dönüşümüdür. Böyle değer verir uzaklığına, sertliğine – onu kendi halinde bırakalım.

Örtük fanatizmini ele veren alev ancak bir davaya, bir işe, bir kişiye bağlandığında kendini ele verir. Orada bulunduğu bir ülkeden daha fazla bir şeydir; iki varlığın değil, tükenen, tamamlanmış, yokolan tek bir varlığın bulunduğu bir kaynaşmadır.

Böyle bir çağrı, elbette toplumsal mevki ya da kişisel yeteneğe bağlı olarak kayda değer değişkenlikler gösterecektir. Ama aralarındaki farklar ne olursa olsun, bir *seçim* yapmış olan bütün yabancılar, kayıtsızlığa duydukları tutkuya, sürgünlerinin kökenini ortaya koyan hararetli bir aşırılık ekleyeceklerdir. Çünkü evde hışımlarını, aşk ve nefret yangınlarını yöneltebilecekleri, ya da bu yangına teslim olma gücünü kazandıracak *hiç kimse* olmadığı içindir ki, dünyada tarafsız ama geçmişte onları kavurmuş olan ateş ve buzdan kendilerini koruyacak bir iç mesafe geliştirmiş olmanın avuntusuyla gezinmektedirler.

Bir Melankoli

Katı-yürekli kayıtsızlık belki de nostaljinin saygıdeğer veçhesinden başka bir şey değildir. Hepimiz gözü yaşlı, yüzü yitirilmiş anayurduna dönük bir şekilde ömür tüketen yabancıyı tanırız. Yokolmuş bir mekânın melankolik aşığı olduğundan, aslında, bir zaman aralığını terketmiş olmasının üstesinden gelemeyiz. Yitik cennet asla yeniden ele geçiremeyeceği geçmişin serabıdır. Bunu, başkalarına duyduğu hıncı (çünkü benim sefil sürgünümün nedeni olan bir başkası hep vardır) kendisine yöneltmesine yol açan tasalı bir bilgiyle bilir: "Onları nasıl terk edebildim? Kendi kendimi terkettim." Ve görünüşte depresyonun zehirli batağından kurtulan kişi bile, yatağında uyku ile uyanıklık arasındaki o bildik anlarda ondan kaçınmaz. Çünkü aradaki, artık ait olmadığı ve bu yüzden onu şimdi ve buradakilerden daha az yaralayan koku ve seslerle alabildiğine dolu nostalji döneminde, yabancı, yoklukla sevişen bir düşüdüdür; son derece incelmış bir depresyon... Mutlu mu?

Ironi ve İnanç

Ama hiçbir zaman yalnızca burası ile başka yer arasında, şimdi ile eski arasında bölünmüş değildir. Kendilerini böyle bir çarpmıha gerilmiş sananlar, artık onları oraya bağlayan hiçbir şey kalmadığını ve şimdilik burada da bir bağları olmadığını unutuyorlar. Ama bir yanlışlık olmasın: Bu yitik mekâna bağlılığın yaşanış tarzı bakımından iki tür yabancı vardır ve bu, farklı ülkelerden, mesleklerden, toplumsal mevkilerden gelen köklerinden edilmiş bütün insanları iki uzlaşmaz kategoriye ayırır. Bir yanda artık olmayanla hiçbir zaman olmayacak olan arasındaki mücadeleden ızdırabını çekenler vardır – tarafsızlığın izleyicileri, boşluğun avukatları; bunların ille de yenilgiye mahkûm olmaları gerekmez, ironinin en iyi ustaları onların arasından çıkar. Diğer yanda aşanlar vardır: ne eskide ne şimdide, ötede yaşayanlar, onlar inatçı olmakla birlikte sonsuza dek tatmin olmayacak bir tutkunun altında eğilmişlerdir. Başka bir ülke, daima vadedilmiş olan bir ülke, bir meslek, bir aşk, bir çocuk, bir görkem tutkusudur bu. Onlar inananlardır, bazen olgunlaştıklarında kuşkuçulara dönüşürler.

Buluşma

Buluşma göçbeliği dengeler. İki ötekiliğin kavşağında, yabancıyı bağlamadan buyur eder, evsahibini angaje etmeden konuşa açar. Karşılıklı bir tanıma olan buluşma başarısını geçici niteliğine borçludur, uzatılacak olursa çatışmalarla parçalanır. İnanan bir yabancı iflah olmaz bir şekilde meraklı ve buluşmalara heveslidir; onlarla beslenir, hiç tatmin olmadan ama bütün partilere katılarak onlar boyunca yol alır. Daima ötekilere doğru gider, daima daha uzağa. Davet edildiği gibi kendi kendini de davet eder, arzuladığı bir partiler dizisidir hayatı, ama hepsi de parlaklığını hızla karartacağı kısa ömürlü davetlerdir, çünkü bilir, bir sonuç vermeyeceklerdir. "Beni buyur ediyorlar ama bunun bir önemi yok... Bir sonraki... Ferah bir vicdana sahip olabilmek için yapılan bir harcamaydı." Yabancı için olduğu kadar evsahibi için de ferah bir vicdan. Ironiyi köpeksiliğe vardırırlar buluşmalara daha da yatkındırlar: Aramazlar bile, buluşmadan bir şey de beklemezler, ama yine de herşeyin eriyip buharlaşacağından emin oldukları halde oraya yerleşirler, "olay"ın içinde olmayı tercih ederler. Buluşmaları özlemezler, buluşmalar onları çeker. Artık kimi gördüğünü ne de kendisinin kim olduğunu bilmemenin sancısı içinde buluşmaları bir başdönmesi içinde yaşar. Buluşma genellikle bir yemek şöleniyle başlar: ekmek, tuz ve şarap. Bir sofraya, besleyici bir ortaklaşma. Biri kıtlıktan çıkmış bir bebek olduğunu itiraf eder, öteki obur çocuğu buyur eder; bir an için konukseverlik ayını içinde kaynaşır. Ama böylesine hazla yutkundukları masanın bu köşesi hafı-

zanın yollarıyla döşenmiştir: İnsan anımsar, plan yapar, şiir okur, şarkı söyler. Besleyici ve başlangıçta biraz hayvani olan şenlik, düşlerin ve fikirlerin bulutsu düzeyine doğru yükselir: Konukseverlikle eğlenenler bir süre için ruhsal olarak da birleşirler. Ten ve düşünce mucizesi; konukseverlik şenliği yabancının ütopyasıdır; anlık bir kozmopolitik, farklılıklarını yatıştırıp unutan konukların kardeşliğiyle şenlik zamanın dışındadır. Geçici kırılğanlığının her şeye rağmen farkında olanların sarhoşluğunda şenlik kendinin ebedi olduğunu zanneder.

Yegâne Özgürlük

Kendi halkına olan bağlarından özgürleşmiş olan yabancı kendini "bütünüyle özgür" hisseder. Yine bu özgürlüğün en yüce ve tüketici adı yalnızlıktır. Yararsız ve sınırsız; bu özgürlük, cansıkıntısı ve herkes tarafından kullanılabilir olmak anlamına gelir. Başkalarından yoksun bırakılmış özgür yalnızlık, tıpkı astronomların yerçekiminden kurtulması gibi, kasları, kemikleri ve kanı seyreltir. Herkese açık, her şeyden özgür yabancının hiçbir şeyi yoktur, o hiçbir şeydir. Ama bir mutlak onu seçecek olursa, mutlak olana hazırdır. "Yalnızlık" belki de anlamı olmayan yegâne kelimedir. Öteki olmadan, yol işaretleri olmadan, ayırım yaparak anlam yaratabilecek yegâne şey olan farklılığa tahammül edemez. Kimse yalnızlık tutkusunu yabancidan daha iyi bilemez. Bu yalnızlığı kendi keyfi için seçtiğine inanabilir ya da buna tabi kılındığını; bu yüzden, zaman zaman sarhoş edici olsa da, iflah olmaz bir şekilde bir suç ortağından yoksun bir kayıtsızlık tutkusu içinde çürümekte olduğunu düşünebilir. Paradoks, yabancının yalnız, ama bir partnerle birlikte yalnız olmak istemesinde, ama kimsenin onun biricikliğinin kavruk mekânını paylaşmaya yanaşmamasındadır. Mümkün yegâne yol arkadaşları, birörneklilikleri ve hevesleriyle onun cesaretini kırarak bir dernek üyeleri olabilir; diğer yandan seçkinlerin uyumsuzluğu onu çaresiz bir şekilde kendi tasasına geri fırlatır. Uyuşmak yabancının serabıdır. Gerçekleşmediğinde daha da eza çektiren uyuşmak onun yegâne bağlantısıdır, ister ütöpic olsun ister yarıyolda kalsın. Uyuşma, hayırseverliğin kendi kendini tatmin eder yüzüne ya da başka türden makul bir hümanizm kılığına bürünürse, elbette kabul eder ama katı bir kalple, inanmadan, kayıtsızca. Yabancı ilişki için can atar, sırf reddediliş aracılığıyla dokunulmazlığını daha derinden yaşamak için.

Bir Nefret

"Nefreti yaşamak": yabancı hayatını çoğunlukla böyle ifade eder ama değişim ikircikli anlamının çoğunlukla farkına varmaz. Sürekli başkalarının nefretini

hissederek yaşamak, o nefretten başka bir ortam tanımamak. En ufak bir söz ettiğinde, bir davranışta bulunduğunda, niyetlerini ifade ettiğinde kocasının horlmasına, hile ve desise ile uyum sağlayan bir kadın gibi. Daha baştan ana-basının öfkesini hakettiğine inanan bir çocuğun korkulu ve suçlu saklanmaları gibi. Sahte-ötekilerle kurduğu sahte-ilişkilerin savuşturmalar ve sahtekârlıklar dünyasında, nefret yabancıya tutarlılık kazandırır. Acı veren ama varlığından kuşku duyulmayan, dolayısıyla da tanıdık olan o duvara toslayarak kendisine ve başkalarına burada olduğunu gösterir. Nefret onu gerçek, belki de sahici, bir cisme sahip kılar ya da yalnızca var kılar. Daha da önemlisi, yabancıya *çindeki* gizli, utanç yüklü, neredeyse af dileyecek kadar alttan alan, herkese ve hiç kimseye karşı duyulan ve taşıdığına ciddi bir depresyona yol açabilecek o öteki nefretin *dışta* bir yankı bulmasını sağlar. Ama orada, kendisi ile ötekilerin arasındaki sınırdaki nefret onu tehdit etmez. Hiçbir randevuyu kaçırmadan, her zaman aşkı kaçırmış olmanın yarasıyla yaralı bekler, tiksindenin –gerçek ya da hayal?– inadından neredeyse...

Öteki ile, yabancı ile yaşamak bizi *öteki olma* ya da olmama olanağıyla yüzleştirir. Bu yalnızca, insani bakımdan ötekini kabul edebilmek sorunu değil, kendimizi *onun yerine koyabilmek*, yani kendimizi kendimiz karşısında öteki gibi hayal edebilmek ve yapabilmektir. Rimbaud'nun *Je est un autre* u, "Ben ötekidir", yalnızca şiire musallat olan psikotik hayalin kaydedilmesi değil; bu söz sürgünü, yabancı olma, yabancı bir ülkede yaşama olanağı ya da zorunluluğunu öngörüyor, böylelikle de, modern çağda yaşama sanatının, derisi yüzülmüş olanların kozmopolitliğinin yalvaçlığını yapıyordu. Ne kadar acı verirse versin, kendime yabancılaşmış olmak, bana sapık hazların başlangıcı olan o ince mesafeyi olduğu kadar, kendi kültürümün yaratıcı atılımını hayal etme ve düşünme olanağını sağlar. Yarılmış kimlik, kimliklerin çiçek dürbünü: Sahte ya da deli sayılmadan kendi kendimiz için birer efsane olabilir miyiz? Yabancıya nefreti bizi öldürmeden ya da biz yabancıyı nefretimizle öldürmeden?

Tiksinilmek size istenmediğiniz bir ortama müdahale ettiğinizi, gıcık ettiğinizi ve bunun size açıklıklarla ve herhangi bir temkine gerek duyulmaksızın gösterileceğini anlatır. Bu ülkede seni savunacak ya da intikamını alacak kimse yok. Kimsenin umurunda değilsin, aramızda hoşgörülüğün için müteşekkir olmalısın. Medeni insanların yabancılara müşfik davranmasına gerek yoktur. "Bu böyle, hoşuna gitmiyorsa niçin geldiğin yere geri dönmüyorsun!" Yabancıyı zedeleyen aşağılanma efendisine kimbilir ne kadar cılız bir görkem kazandırıyor. Acaba Wanda Polonya'dan, yani hiçbirer'den gelmemiş olsaydı, insanlar ne derse desin, narsisizme bir sığınak, paranoid saldırılara karşı bir tahkimat oluşturan aile ve dostlardan yoksun olmasaydı, kocası, öyle aşikâr bir biçimde bir Don Juan gibi davranarak kendindeki sefih eğilimleri keşfedebilir, karısının takdir edecek mizah duygusuna sahip olmadığı o sevgililerini

öyle herkesin gözünün içine sokar mıydı? Kelimeleri anlaşılmasa bir şekilde telaffuz edip fiilleri unutmazdı, kendince kibarlık anlamına gelen, başkalarının yaltaklanma gibi algılanan bir tarzda davranmazdı, bir barda ya da balığa çıkıldığında meslektaşlarıyla ahbaplık edebilseydi Jacqueline'den ayrılırken kayınları, Kwang'dan çocuklarını o kadar vahşice ayırabilirler miydi? Ama belki de yabancı olmaktan daha fazla bir şeydir Wanda ile Kwang'ın çektikleri; birazcık farklı olsalardı, biraz özel olsalardı, oyunu kurallarına göre oynamasalar, kendi içlerinde birer yabancı olsalardı, Marie ile Paul'ün sorunları da aynı olacaktı. Ya da insanın başka bir ülkede yabancı olmasının, ancak zaten kendi içinde yabancı olmasıyla mümkün olduğunun mu farkına varmak gerekiyor?

Çokdillilerin Sessizliği

Anadilini konuşmamak. Gövdenin gece hafızasından, çocukluğun buruk, acı uyusukluğundan kopuk yankılarla ve akıl yürütmelerle yaşamak. Kendi içinde, kutlu ve yararsız, gizli bir hazine ya da özürlü bir çocuk gibi barındırdığın o geçmişin dili solar gider seni hiç terketmeden. Yeteneklerini başka bir araç üzerinde geliştirirsin, sanki kendini cebir ya da keman aracılığıyla ifade ediyormuşçasına... Bu yeni aygıtın virtüözünü haline gelebilirsin, dahası aynı derecede yapay ve yüceltilmiş bir beden verebilir sana bu – kimilerine göre yüce olana kavuşursun. Yeni dilin bir diriliş olduğuna dair bir hissiyatın vardır: yeni bir ten, yeni bir cinsellik. Ama bu yanılısana, örneğin eski bir kaydı dinlediğinde, kendi sesin sana bir hiçlikten gelmişçesine, bugünün kodlarıyla değil de daha çok o eski kekelemeye benzeyen yabancı bir ses olarak hitap ettiğinde, bu yanılısana parçalanır. Sakarlığının belirli bir cazibesi de vardır, kimileri onu erotik bulduğunu söylüyor, zamparalar ise aşılamayacağını. Duygularını incitmemek için kimse hatalarından bahsetmiyor, oysa hatalarının sayısı o kadar kabarık ki, her şey bir yana umurlarında değil. Yine de sınırlarına dokunduğundan seni haberdar etmekten geri kalmıyorlar. Kimi zaman kaşlarını kaldırarak, kimi zaman asla "ortamın bir parçası" olmadığını, "değmediğini", hiç değilse içlerinden birinin "yutmadığını" anlamana yetecek kadar üstüste "Efendim?" diye soracaklar. Senin de başına gelen yutmak değil. En fazlası, yol boyunca onlarla ilerlemeye razı, vaadini tutmamış olan kökenin yarattığı hüsranın ötesinde ve *günün birinde* tamamen asimile olmanın barındırdığını sandığın kimbilir hangi ideal uğruna, kim ya da hangi yaşta olduğuna bakmadan, her türden çıraklığa hazırsın.

Böylelikle iki dilin arasında sana düşen hükümlerlik, sessizliğinki oluyor. Her biri diğerinden bayağı, çeşitli ve hepsi de aynı derecede yaklaşık biçimlerde laf ede ede insan artık onları söylemez oluyor. Uluslararası bir bilgin, nam

salmış çokdilliliği ile Rusça'yı 15 dilde konuştuğunu söyleyerek alay ediyordu. Oysa benim izlenimim konuşmayı reddettiği ve gevşek sessizliğinin onu zaman zaman, sırf bir şeyler söylemiş olmak için nağmeli şiirler şakımaya sevkettiği yolundaydı.

Hölderlin Almanca'nın kaynaklarına gitmeden önce kendini Yunanca'ya kaptırduğunda, başka bir dilin kaçırdığı kişiyi saran anesteziyi dramatik bir tarzda ifade etmişti: "Olduğumuz kadarıyla birer işaretiz biz, anlamdan yoksun / Her acıya ölü ve neredeyse / Dilimizi yitirmiş yabancı bir ülkede" (*Mnemosyne*).

Çokdilliliğin dilsizliğine çakılıp kalmış olan yabancı, söylemektense eylemeyi tercih edebilir: temizlik, tenis, futbol, yelkencilik, dikiş dikmek, atıcılık, koşu, hamile kalmak, aklınıza ne gelirse. Bu bir harcama, bir israftır, harcar ve daha da çok sessizlik saçmış olur. Kim dinler seni? En iyisinden hoşgörülüyor-sun. Her neyse, sen sahiden konuşmak istiyor musun?

O halde neden kelimelerin anaç kaynağını kesip attın? Yapay bir dille konuştuğun bu insanların ne olduklarını sandın, bir protez mi? Senin açından bakıldığında onlar ülküleştiriliyorlar mıydı, küçümseyiyorlar mı? Yeme bizi! Sessizlik sana dayatılmadı, o zaten senin içindeydi: konuşmayı reddetmek, dilsiz kalmak isteyen, endişeyle oradan oraya savrulan bir uyku, mağrur ve donup kalmış temkinliliğinin özel mülkiyeti olan o sessizlik acı bir ışık. Söyleyecek hiçbir şeyi yok, hiçlik, ufukta hiç kimse yok. Kayıtsız bir doluluk: soğuk elmas, gizli hazine, herkesten uzak sıkı korunmuş. Bir şey söylemediğine göre söylenecek bir şey yokmuş demektir, hiçbir şey söylenemez. Başlangıçta yeni lehçenin arzulanan ve reddedilen sahipleri ile soğuk bir savaştı bu: daha sonra yeni dil seni, kabaaran sular gibi yavaş yavaş örttü. Artık bu sessizlik kelimeleri fikrin ve ağzın kenarından çekip çekiştiren bir öfkenin sessizliği değil; artık bu zihni boşaltıp beyni bezginlikle dolduran bir sıkıntı, varolamayan bir ebediyette kıvrılıp oturan birtakım kederli kadınların bakışı gibi.

"Bedenin Geçmişteki Terkedilişleri"
(Mallarm, "Cantique de Saint Jean")

İtiraz edecek olursak. Hep hiçbir şey hakkında, kimseyle beraber. Bir kâşif ya da etnolog gibi bununla şaşkınlık ve merakla başa çıkıyor. Yorgun ve dile getirmeye hakkı olmadığı için tarafsızlaştırılmış ve lekelenmiş itirazına hapsolüyor. İnsan "demek ki bu değilmiş"den başka ne düşüneceğini bilemez: demek ki, yerli olanın kelimeleri, gülümsemeleri, taşkınlıkları, yargıları abartılıymış, he-deflerini tutturamıyorlarmış ya da yalnızca sahte ve adaletten uzaklarmış ve yerli, kendi zeminini muhafaza etmekten gurur duyduğundan, kendisinden

farklı konuşulabileceğini, düşünülebileceğini, davranılabileceğini hayal bile edemezmiş. O halde niye bunu ona söylemiyor, "tartışmıyoruz"? Ama ne hakkımız var? Belki de yerlinin özgüvenine meydan okumak üzere kendimiz o hakkı üstlenmeliyiz.

Hayır. Sana öyle görünüyor ki, köklerinin en ufak bir tanesini bile yitirmemiş olanlar, kendi bakış açılarını diğerlerinininkine uyarlamalarını gerektirecek herhangi bir sözü anlama yeteneğine sahip değiller. Bu yüzden, insanın kendisi köksüzleşmişse eğer, ayaklarını kendi topraklarına bastıklarını sanan insanlarla konuşmanın ne yararı var? Kulak çatışmalara karşı ancak gövdenin dayanakları gevşediğinde duyarlık kazanır. Çatışmanın işitilebilmesi için belirli bir dengesizlik, uçurumun üzerinde salınılmakta olduğuna dair bir duygu gerekir. Ama diğer yandan konuşmayı reddeden bir strateji uzmanı olan yabancı çelişkinsini dile getirmediğinde, bu sefer o da kimsenin işitemeyeceğinin farzedildiği reddedilmiş insanın kendi dünyasına kök salmış olur. Böylelikle çelişkiye sağır olan köklü ile çelişkinsinin duvarlarına hapsolmuş gezgin kararlı bir şekilde yüzyüze kalırlar. Bir uçurumu gizleyen görünürde barış içinde birarada yaşamadır: ama gizlenen uçurumlar dünyasıdır, dünyanın sonu.

Göçmen, Demek ki İşçi

Yabancı çalışandır. Medeni dünyanın yerlileri, çalışmanın bayağı bir şey olduğunu düşünüp, imkânları elverdiğinde aristokratik bir aldırışsızlık ve kapris sergilerken, yabancıyı çalışmayı *hâlâ* bir değer saymasından hareketle tanıyabilirsiniz. Geçiminin yegâne teminatı, hayati bir gereklilik olan çalışmaya bir görkem halesi atfetmiyordur kuşkusuz, ama yine birincil bir hak olarak onurun sıfır derecesini talep ediyordur. Yine de bazıları asgari ihtiyaçları karşılandıktan sonra, kendilerini işte ve iş aracılığıyla ifade etmekten yakıcı bir zevk alırlar: sanki seçilmiş toprakmışçasına, sanki olası bir başarının yegâne kaynağıymışçasına ve en önemlisi, sınırlar ve mülkler ötesine taşınabilse de, kişisel, istikrarlı ve aktarılamaz niteliğinden ötürü. Yabancıların bir işçi olduğu, "göçmen işçilerin" şaibeli varlığından türetilebilecek ucuz bir paradoks gibi görülebilirdi. Ama bir Fransız köyünde başka bir yöreden gelmiş hırslı çiftçilere rastladım; diğerlerinden daha çok çalışıyor, alınlarının teriyle kendilerine "bir kovuk yaratmak" istiyor, müdahale ettikleri için olduğu kadar yılmazlıklarından ötürü de nefret ediliyorlar ve gösterilerde kendilerinden, kullanılacak en kötü hakaret olan Portekizliler ve İspanyollar diye bahsedildiğini işitiyorlardı. Hatta kendi aralarında diğerlerinin (yani kendilerinden emin olan Fransızların), işlerinde kararlı olmadıklarını itiraf ediyorlardı; bir şeye o ölçüde bağlanabilmek için gerçekte hiçbir şeye sahip olmamanız ve temelde başka bir yerden geliyor

olmanız gerekir. Köydeki en nahoş işleri mi yapıyorlardı? Hayır, onlar, başka bir bölgeden gelen "yabancılar", sürekli olarak birşeyler yapıyorlardı.

Gerçi ikinci kuşakla birlikte şeytan gibi çalışan bu yabancıların işlerinin gevşemeye başladığı doğrudur. Yabancıların çocukları sık sık, çalışkan anabalarına karşı çıkmak için ya da yerli davranışı aşırıya kaçmaması olanaksız bir şekilde taklit ederek, *dolce vita* nın, tembelliğin ve hatta suçun kodlarını benimserler. Bunun için çeşitli "gerekçeler" öne sürülür kuşkusuz.

Ama göçmen sözkonusu olduğunda, o buraya zamanını harcamak üzere gelmemiştir. Yakasına yakıcı bir hırs yapmışsa sürekli yükselmeye çalışır, yok yalnızca becerikliyse her türden işi kabul eder ve en seyrek bulunan işlerde en iyi olmaya çalışır; kimsenin istemediği ama kimsenin de aklına gelmemiş olan işlerde... Tuhaf işlerin adam ve kadınları olarak olsun, en moda disiplinlerin öncüleri, olağandışı ya da önde gelen mesleklerin taze uzmanları olarak olsun yabancı kendini angaje eder ve yorar. Bu süreç içinde onun da herkes gibi geleceği ve ailesi için tasarruf etmeyi amaçladığı doğru olsa da, başka hedeflerin yanısıra bu hedefi de gerçekleştirmek üzere kurduğu planlar abartılı bir enerji ve araç sarfedileceğini varsaymaktadır. Hiçbir şeye sahip olmadığından, hiçbir şey olduğundan, her şeyi feda edebilir. Ve fedakârlık işte başlar: gümrüksüz ihraç edilebilecek yegâne meta, gezginin kullanımındaki, evrensel olarak sınanıp denenmiş sermaye. Hal böyleyken sürekli ikâmet izni elde edememenin yarattığı burukluğu, felaketi bir düşünün.

Köleler ve Efendiler

Efendi köle diyalektiği mi? Kuvvetin derecesi güç dengesini değiştirir. Yabancıların ağırlığı yalnızca sayılarının çokluğuna göre değil –bu açıdan köleler hep ezici bir çoğunluğa sahip değil miydi?– ama aynı zamanda herkesin nasıl yabancı olunabileceğine dair biraz bir bilinci olmasıyla da belirlenir. Bir yandan, şimdiye kadar hiç açılmamış olduğu kadar açılmış olan bu dünyada, herkes bir turist ya da çokuluslu bir işletmenin çalışanı olarak bir süre için yabancı olabileceği için. Diğer yandan, insanların bilinçaltında değilse de hiç değilse ideallerimiz ve ideolojilerimiz düzeyinde, bir zamanlar "efendi" ile "köle" arasında var olan katı engeller bugün artık tasfiye edilmiş olduğundan. Her yerli "kendine ait yer"inde bile biraz "yabancı" hisseder kendini ve "yabancı" teriminin bu mecazi değeri yurttaşın cinsel, ulusal, siyasal, mesleki kimlikleriyle de ilgili olarak bir rahatsızlık duymasına yol açar. Ardından bu rahatsızlık geçici dalgalar halinde de olsa yoğun bir şekilde öteki ile özdeşim kurmasına yol açar. Bu harekette suçluluğun da bir payı vardır kuşkusuz ama şimdilik fırsat yoksunu olsalar da, rüzgârı yakalamış olduklarını pekala bildiğimiz şu "kıro"lara biraz olsun

benziyor olmanın getirdiği sinsi ihtişam duygusu karşısında suçluluk duygusu geri çekilir. Kuşkusuz sözkonusu rüzgâr hırpalayan ve sarsalayan bir rüzgârdır ama bizi kendi bilinmezimize ve kimbilir hangi geleceğe taşır. Böylelikle yeni "efendiler"le yeni "köleler arasında gizli bir suç ortaklığı kurulmuş olur, ille de siyasette ya da mahkeme salonlarında pratik bir sonuç doğurması gerekmeyecek (doğruysa da etkileri yavaş yavaş yayılan) ama özellikle de yerlide, gerçekten evimde miyim?, gerçekten kendim miyim?, "gelecek" in efendileri olanlar aslında *onlar* mı? gibi kuşkular uyandıran bir suç ortaklığı.

Bu kuşku alışkanlığı bazen düşünmeye sevkeder, çok seyrek olarak tevazu-ya, daha da seyrek olarak cömertliğe yol açar. Başka bazılarında ise gerici ve korunmacı bir hınc kışkırtır; müdahaleciyi püskürtmek ya da hiç değilse onu "yerli yerinde" tutmak için safları sıklaştırmamız, birarada kalmamız gerekmiyor mu? Bu durumda "efendi", fatihine musallat olan bir köleye dönüşmüştür. Müdahaleci olarak algılanan yabancı siperdekilerde yakıcı bir tutkuyu açığa çıkarır: Başlangıçta korkulan ve tiksiniyen, daha sonra ise bu sefil konumundan muktedir bir düşman mertebesine yükseltilerek, ondan intikam alacak bir "biz" in teşekkül etmesini mümkün kılan *ötekini* öldürme tutkusu.

Boşluk ya da Barok Dil

Başkalarına verilecek hesabı olmamak. Kimse sizi dinlemiyor, kürsü size hiç tanınmıyor, siz onu ele geçirme cesaretini gösterdiğinizde de, diliniz, cemaatin daha hoş sohbet ve gerçekten gevşemiş dili altında hızla siliniyor. Dilinizin geçmiş yok ve grubun geleceği üzerinde de bir gücü olmayacak: Neden dinlensin ki? Dilinizi yararlı kılacak yeterli statüden, "toplumsal mevki"den yoksunsunuz. Arzulanabilir bu dil, elbette şaşırtıcı unsurlarla doludur, hatta fazla yabansı ve çekici bile olabilir dilerseniz. Ama konuştuklarınızın *çıkarları* ile ilişkisi karşısında —ki sizin diliniz tam da böyle bir ilişkiden yoksundur— bu zokalar hiçbir işe yaramaz. Çıkar kendi kendini gözetir, kelimelerinizi kullanabilmek, her nüfuz gibi toplumsal bağlantılardan kaynaklanan sizin de nüfuzunuzdan yararlanabilmek ister. Oysa, açık söylemek gerekirse, sizin hiç nüfuzunuz yoktur. Diliniz yadırgatıcılığından ötürü büyüleyici olsa da, bir sonuç getirmeyecek, konuştuklarınızın şöhret ya da imajlarının yükselmesine yol açmayacaktır. Bu yüzden siz ancak dalgın, eğlenmiş bir tarzda dinlenecek ve daha ciddi işlere dönmek üzere unutulacaksınız. Yabancı'nın dili ancak az bulunur retorik gücüne ve yabancı'nın ona yatırdığı arzulara güvenebilir. Dış gerçeklikte herhangi bir dayanaktan yoksundur, çünkü yabancı'nın kendisi dış gerçekliğin dışında tutulmaktadır.

Bu koşullarda dil, sessizliğe doğru dökülmezse eğer, mutlak bir biçimsel-

lik, aşırı incelmış bir resmiyet kazanır – retoriğin hakimiyetinde yabancı, barok bir şahsiyet haline gelir. Baltasar Gracià'n da James Joyce da yabancıydı.

Öksüz ve Yetimler

Anababadan yoksun olmak – özgürlük burada mı başlar? O bağımsızlıktır elbette yabancıların başını döndüren; sürgünlerinin başlangıçta anababanın aşırı düşkünlüğüne karşı bir meydan okuma olduğuna kuşku yoktur. Anababadan – borç ve görevlerden– yoksun olmanın bir sanrıyı andıran hayalini kurmaya cüret edemeyenler, yabancıların aptallığını, bu durumun sağladığı hazları ("Ben kendimin yegâne efendisiyim..."), cinnet halinde işlenmiş bir cinayete ne kadar yaklaşabildiğini ("Ne baba ne ana, ne Tanrı ne bir efendi...") anlayamazlar.

Ama öksüzlük-yetimlik ânı eninde sonunda gelip çatacaktır. Her buruk bilinç gibi bunun da kaynağı ötekilerdir. Başkaları size kayda değer olmadığını, çünkü anababanızın kayda değmez olduğunu, görünmez olduklarını, varolmadıklarını bildirdiğinde, birden öksüz ve yetim olduğunuzun ve bazen de bundan sorumlu tutulabileceğinizin farkına varırsınız. O zaman, içinizdeki o ilk bağımlılığın gölgesi olan karanlıkta tuhaf bir ışık parıldamaya başlar –hem sevinç dolu hem suçlu– ve karanlığı, eski dolayısıyla terkedilmiş günlerin yakın akrabalarıyla kurulan bir dayanışmaya dönüştürür. Hep onlarla birlikte olmuş olduğunuz, hep yalnızca anababanızın bilebileceği bir geçmişe, başka kimseyle paylaşmayacağınız değerli ve hassas bir acıya bağımlı kaldığınız nasıl anlaşılabilir? Onlar, ötekiler anababanınız hâlâ sizin yanınızda durduğunu, yerlilerle yaşadığınız sorunların görünmez tanıkları olduğunu nasıl bilemezler? Ama hayır! Bilmezler, bilmek de istemezler. Gerçekten terketmeden terkettiklerinizden uzakta, sizi kendi reddedişinizle yüzyüze bırakırlar– "Biliyorum, ama yine de..." Böylelikle sizin sinsi sapıklığınızı açığa çıkarmış olurlar. O zaman size yakın akrabalarınızdan hiç bahsetmeyen yerlileri katillermiş gibi görmeye başlırsınız – artık bahsedilmeyen, yabancı bir dile gömülmüş o yakın akrabalar bir zamanlar ve başka bir yerde yakındılar. Ya da yerliler yakın akrabalarınızdan öyle dalgın bir tarzda, öyle tepeden bir bakışla sözederler ki, sonunda anababanızın gerçekten varolup varolmadığını, varsa hangi yeraltı cehenneminin hayaletler dünyasında olduklarını düşünmeye başlırsınız. *Onları* hiç görmemiş boş gözlerine baktığınızda duyduğunuz acı. *Onları* çağırarak söz sanatlarının ağırlığından yoksun uzak ağızların önünde benliğin yitimi.

Ama katil kim peki? Akrabalarımı tanımayanlar mı, yoksa yeni hayatımı, onların gölgemsi biçimlerinin, gezinmelerimin kaynağı olarak bir ceset gibi yerleştirildiği, kırılğan bir anıtkabir olarak inşa eden ben miyim? Başkalarının soyum karşısındaki kayıtsızlığı onları tekrar benim kılar. Demek ki ötekilerin

küstah dalgınlığı, benim olanın cemaatini yaratmaktadır – saydam, binlerce kilometreyle ve neredeyse kalıcı olan bir gündüz unutkanlığıyla gevşemiş bir cemaat. Hem kaynağı hem kurbanı olduğum o adaletsizlik karşısında bir "biz" doğar. Elbette hayır, onları idealleştirmiyorum! Onların değerini yükseltmek için ötekilerin kayıtsızlığını kullanmıyorum. Onların, kendimin önemsizliğinin pekala farkındayım... Ama mezarı mezardan öte olanlara, seleflerimin halefi olmama yol açan bir yakınlık var. Çan seslerini duyuyorum, genzimi ılık süt kokusu dolduruyor: Onlar uzaktaki anababa, burada bu kör devletin pederşahi bakışları altında duyularımda bir daha hayat buluyor.

Ama yine de hayır, onlara, anababama söyleyecek bir şeyim yok. Hiçbir şey. Hiçbir şey ve her şey, her zaman olduğu gibi. Cesaretimden, bir fırsat çıktığında ya da dertlerimden ötürü, bu kadar mutlak bir şekilde kendi başıma kalmama yol açan şiddetin bir kısmını onlarla paylaşmaya kalkışacak olsam, nerede olduğumu, kim olduğumu, ötekilerde tersime gidenin ne olduğunu anlayamayacaklardır. Artık onlara da yabancıyım. Onlar da yaralı, onların da kaderi yalnızlık, ve anlamamaya mahkûmlar; beni bazen hayranlıkla bazen korkuyla da izliyor olsalar, beni izlemeyecek çocuklarım onlar benim. Bu durumla ve onlarla konuştuktan sonra gövdemde hissettiğim o yatıştırılmamış açıklıkla barışmam, "biz" fikrinin, kargaşanın bağrında korunan, duygulanırcı ama yanılısamaya dayalı ve gerçek güçten yoksun bir serap olduğunu kabullenmem gerek. Ya da bu yanılısamanın gücüdür belki de bütün cemaatlerin dayandığı; yabancıncının zorunlu ve sapkın gerçekdışılığını sürekli olarak yaşadığı.

Dostların Var mı?

Kendilerini iyilik yapma zorunda hisseden hayırseverler dışında yalnızca kendilerine yabancı olanlar yabancıncının dostu olabilirler. Tabii bir de pederşahi, paranoid ve sapık tipler vardır, bunlar varolmasaydı bile gönüllerinde yatan yabancıyı icad etmek zorunda kalırlardı.

Pederşahi tipler: Ne kadar da anlayışlıdırlar bize karşı, acılarımızla birlikte ne kadar üzümlerler, yeteneklerimizi ne kadar çok takdir ederler, kendilerinin "daha fazlasına" sahip olduklarını gösterebildikleri sürece– daha çok acı, daha fazla bilgi, bize varkalmamızda yardımcı olma gücü de dahil olmak üzere daha fazla güç...

Paranoid insanlar: Kimse onlardan daha çok dışlanmamıştır ve bunu kanıtlamak üzere hezeyanlarına bir zemin oluşturması için temel dışlanmış, sıradan yabancıyı seçer ve kendi çektiği, yabancıncının çektiklerini aşan eziyetleri anlatmak için bir sırdaş olarak kullanır – ta ki, bu yabancıda kendi yerine göz diken birini ya da kendi talihsizliğinin nedenlerinden birini "keşfedene" kadar,

dünya onları anlamıyorsa, bu tam da "yabancılar kamuoyu ilgisini tekellerine aldıkları içindir".

Sapıklar: Orgazmik coşkuları esrarlı, utanç yüklü ve bir kabuğun için gizlenmiştir, bir yabancıyı bu kabuğun içine kabul etmekten memnuluk duyar, yabancının da, bedeli masum bir şehvetle sunulan cinsel ya da ahlaki kölelik olsa da burada kendisine bir yuva bulmaktan memnun kalacağını farzederler.

O halde yabancılar kalan tek şey birleşmek mi oluyor? Dünyanın bütün yabancıları birleşin! mi? İşler o kadar basit değil. Hükmetme / dışlama fantazisinin herkes tarafından paylaşıldığını hesaba katmak gerekiyor: insanın kendisinin yabancı olması, onun da bir yabancısının olmayacağı anlamına gelmiyor; kaynakta söndürülmüş olan iman yolculuğun sonunda, yitirilmiş olanıyla aynı kumaştan dokunmuş yeni bir kimlik oluşturmak üzere birden yeniden tutuşur. Fransa'da İtalyanlar İspanyollar'a yabancı der, İspanyollar acısını Portekizliler'den, Portekizliler Araplar ya da Yahudiler'den, Araplar siyahlardan ve saire ve tersine dönmek üzere herkes acısını herkesten çıkarır... Hernekadar aralarında bağlar olsa da (yerliler karşısında aynı safta değil mi?), fanatik ilişkiler harcını saf ve katı fantazilerin oluşturduğu cemaatleri yeniden kaynaştırdığında bu bağlar kopar. Burada, bu yabancı topraklarda, terkedilmiş ataların dini, asli saflığı içinde yeniden kurulur ve insanın bunu "evde kalmış" anababdan daha iyi muhafaza ettiği hayal edilir. Ötekinin içindeki öteki adacığında ötekilik, sürgün cezasının en saf halini alır: Yabancı dışlanmadan önce ve dışlandığından daha yüksek bir ölçekte dışlar. Köktenciler bütün maddi bağlarını yitirdiklerinde, yalnızca simgesel bir "biz" icat ederek daha da köktenleşirler; bu ise topraktan yoksun olduğu için köklerini ayine salar, ta ki kurbanlık olan özüne varıncaya kadar.

"Meursault Vakası" ya da "Hepimiz Meursault gibiyiz"

Narkoz yemişe benzer haliyle, duygulardan, her türlü tutkudan yoksunluğuyla, ardında hiç iz bırakmadan silinmişliğiyle Camus'nün Meursault'su (*Yabancı*, 1942) ne kadar da tuhaf. Onu yabancının prototipindense, sınır durumdaki bir kişilik ya da sahte bir benlik, kısacası yarı-psikotik bir durumun örneği olarak ele almak mümkün.

Meursault gerçekten de bir vakadır; hiç de Araplar arasında "tipik bir Fransız"ın örneği değil. Tabii onu insan topluluğundan koparanın, acının sıklıkla yol açtığı gibi annesinin ölümü olduğu düşünülebilir. Ama Meursault daha çok bünyeye içkin bir yası omuzlamış gibi durmaktadır. Ne kadar zamandır sergiliyor, en yakını olduğu farzedilebilecek annesiyle olan bağlarını bile etkisi altına alan bu ilgisizliği? Annesi'ne söyleyecek bir şey bulamıyor. Uzun bir za-

mandan beri mi? Evvel ezelden beri mi? Oran ışığı kadar açık seçik ve keskin olan bu yas melankolik değil, çorak, kızgın ve kaçınılmazmışçasıdır. Belki de bir yangının doruk noktasında varılan ve ruh açısından donmanın en alt noktasından farksız olan bir tutku: beyaz, boş. Cinsellik sözkonusu olduğunda evet: Marie'yi kucaklamaları hevesli ve yoğun. En mesafeli, en uyanık okuyucu bile denizin ağzlarında uyandırdığı tattan bir keyif duyacaktır. Bir aşk mı? Yoksa duyular düzeyine indirgenmiş bir duygu mu? Herhalükârda, duygunun dönüp kendi üzerine düşünmeye cesaret edemediği tuhaf bir durum. Parıl parıl tenlerden, fazla dikkatli bakışlardan, rafine burun deliklerinden, kısa, yoğun, tanımını kesin sözcüklere süzülen zaman korkusu ya da yokluğu.... Ruhtan geçmeden dile girme iddiasında olan bir deneyimi yakalıyorlar. Sonundaki şaşkınlığa kadar; kötücüllük sayılacak herhangi bir şeyin, Araplar'a karşı bir kızgınlığın, hasımları Raymond'a yapışkan bir bağlılığın en ufak bir izi yok – yabancının ruhu yok– bir bilinç kaybından, sıcaklığın etkisinden ve terleyen bedeninin kişiliğini yitirmesinden başka hiçbir şey; ve sonra silah patlıyor.

O zaman insan Meursault'nun hep bir bilinç kaybı ya da bilinç-ötesi denebilecek bir durumda yaşamış olduğunu ve sondaki yükseklik korkusunu andırır başdönmesinin belki daha sinsisi, daha belirsiz ama kalıcı bir şekilde hep varolduğunu kavlıyor. Başkalarının bir şok gibi yaşadıkları şeyi o öyle yaşayamaz. Şoklar vicdan sahibi olanlara özgüdür. O ise kayıtsızdır. Neden? Hiç bilemeyeceğiz.

Belki bir hayal kırıklığı, der gibidir Camus: Genç adam insanlığa, her şeye olan inancını yitirmiştir. Tabii, bir de bir kusma nöbeti şeklinde yaşadığı, kendisini isyan ettiren bir idamı seyretmiş olmak olan babası vardır. Bu yüzden mi katil insanlık yalnızca kayıtsızlığa layıktır? Meursault'nun ruhunun oluşturduğu renksiz ışık için sıradan olan fazla açık seçik, fazla ağır kaçacaktır. İlkeleri yoktur, bir içselliği yoktur, duyularını kaydeder ve kayıp gider. Meursault, Bethelem'in sözünü ettiği "içi boş kale"nin yazar olmuş halidir. Sahi, kim yazmıştır bu yabancının öyküsünü? Camus mü? Meursault mu? Tabii ikisi içiçe geçmediyse...

Günah çıkarıcı peder, herkesin inandığına inanan biri, bir tek o anlatıcının kendini kaybetmesine yol açar. Kısacası, değerleri olmayan adam, "yabancı", değer olarak yalnızca olumsuz bir değer benimseyecektir: dine duyduğu hınç. *Ligare*, bağlamak. İlişkilere ve ilişkilerin hizmetkârlarına duyulan hınç. O anlamda tipik bir yabancıdır: bağızsız ve kutsalın oluşturduğu ihtilaçlı bağa küfreden bir yabancı.

Avrupalı'nın yabancılığı iç sürgünü ile başlar. Meursault kendi ulusdaşlarından da Araplar'dan olduğu kadar, hatta belki de daha fazla uzaktır. Üzerine çöken geçirimsiz sanrı sırasında kime bağırılmaktadır? Mağrib mi Fransız mı oldukları farketmeyen gölgelere – bu gölgeler onun karşısında yoğunlaşmış ve

dilsiz bir kaygı sergilemektedirler ve bu kaygı Meursault'yu içinden kavrar. Dostu Raymond'un, aynı kadını kıskanan düşman kardeşler arasındaki eşcinsel kavgaya dönüşen cinsel tutkusu, cinayet eylemine yolaçacak tetikleyici olarak iş görür; bu Meursault'nun başkaları karşısında kayıtsızlık olarak yaşadığı şeydir. Ötekilerin kendi içimde boğulmuş olması, benim başkalarına karşı yabancı, her şeye karşı kayıtsız olmam sonucunu doğurur; Meursault'un tarafsızlığı tekinsiz olanın tam tersi, onun olumsuzudur. Tekinsizlik duygusu başkaları beni santim santim öldürürken yaşanır; yabancıнын uyuşuk kayıtsızlığı ise bir başkasının katledilmesinde infilak eder. Gerçekten de kumsalda sahnelenmeden de önce cinayet sessiz ve görünmez varlığıyla yabancıнын duyu ve düşüncelerini boş bir varlıkla dolduruyor, onlara aynı zamanda hem müşfik hem yumuşaklığında çürük ve tiz bir kesinlik kazandırıyor. Nesne gibi, hatta silah gibi olan duyu ve düşünceler. Onları, imgelerin, duraksama, pişmanlık ya da tasaların araya girmesine izin vermeden, dikkatsizce ama etkili bir şekilde kullanıyor. Nesnelere aynı düzeyde yer alan nesne-kelimeler, yalnızca çok temiz oldukları için iç kavurucular:

Bugün anne öldü ya da belki de düdü. Bilmiyorum. Evden bir telgraf aldım. "Anne öldü. Cenaze yarın. İçtenlikle." Bir anlama gelmiyor. Belki düdü. ... Ama bir süre sonra ağzımın tuzun acılığıyla yandığını hissettim. O sırada Marie bana yetişti ve suda gövdesini gövdeme yasladı. Ağzını ağzıma yasladı. Dili dudaklarımı serinletti ve dalgalarda yuvarlandık.... Sonra onu sevip sevmediğimi öğrenmek istedim. Daha önce de bir kere söylemiş olduğum gibi onu herhalde sevdiğimi ama bunun bir anlama gelmediğini söyledim." O zaman niçin benimle evlenesin?" dedi. Bunun da bir önemi olmadığını ama istiyorsa evlenebileceğimizi söyledim. ... Ama o kadar sıcaktı ki, gökten yağın köreltici ışık altında hareketsiz durmak olanaksızdı. Burada kalmak ya da gitmek arasında bir fark yoktu. Bir dakika sonra kumsalda döndüm ve yürümeye başladım. ... Arap bıçağını çekip günışığında bana gösterdi. Işık bıçağın ağzını yalıyordu, bıçağın ağzı alınma saplanmış bir olta gibiydi. ... O yanan kılıç gözbebeklerimi tüketiyor, ağrıyan gözlerimi kavuruyordu. O zaman her şey dönmeğe başladı. Denizden gür ve ateşli bir dalga fırladı. ... Tetik düştü.

Metalik bir kesinliği olan bu sözler insanı sürüklemiyor, rahatsız etmiyor. Çağrışımları çözüyorlar, muhtemel bir okurlar cemaatini eritiyorlar. Cemaatin işlevlerinden birinin silmek olduğu nesnelere ve durumlarla ilgili o "ayrı" saydamlığı bize geri veriyorlar. Meursault'un sözleri bir iç mesafenin tanığıdır: "Onlarla birarada değilim, ne de şeylerle" der gibidir. "Hiçbir şey bana akraba değil ve sözler bir şeyin işareti olmaktan çok benim onlara duyduğum güvensizliğin işareti. Ve konuşursam, bu biriyle değil, şeyler hakkında kendimle, hatta hem içlerinde hem dışlarında durduğum şeyler olarak insanlar hakkında ola-

caktır. Gerçekte benim bir içim yoktur. Kelimelere girerek her eylemi erteleyen bir gerilimim, bir yarılmayım ben: hiçbir şey yapmıyorum, kimi zaman bir şey yapmış gibi görünsem de, sanki hiçbir şey yapmamış gibi yapmışımdır çünkü o benim dışımdadır, ben kendim benim dışımdayım. Konuşmak ya da yapmak, ölüm her şeyi kuşatıncaya kadar farketmez."

Dahası, yabancının sözleri eylemleri betimlediklerinde ya da kendileri birer eylem olduklarında, bu onların asgari birer simge olmaları sayesinde; önemsiz olduklarından tam da hiç şey söylememiş ya da yapmamış olmak için kullanılırlar... Tarafsızdırlar:

Salamo'nun köpeği de karısı kadar iyiydi. Bu küçük robot kadın da Masson'un evlendiği Parisli kadın kadar ya da benimle evlenmek isteyen Marie kadar suçluydu. Raymond, onun daha iyi dostu olan Cleste kadar dostumduysa bu ne farkedirdi? Marie dudaklarını yeni bir Meursault'ya sunsa bu ne farkedirdi?

Cinayet, karardan, seçim ve değerden yoksun bir gerilimin, kelimelerin bütün sürtüşmelerine rağmen püskürtemedikleri gerilimin, uç noktasına taşınması gibi görünüyor. Bir hiçliği kelimelere dökmektense benim gibi kendi duvarlarının içine kapanmış başka birini sanki hiçlikten ibaretmişcesine ölüme yollamak. O zaman cinayet de kelimeler gibi kayıtsız ama kelimelerden farklı olarak anlamsız olacaktır.

Tıpkı psikoterapide olduğu gibi Meursault'ya da sonunda ruhsal kimliği olarak kabulleneceği şeyi, günah çıkararak pedere duyduğu öfke gösteriyor: "İlk kez kendimi dünyanın müşfik kayıtsızlığına açtım. Onu kendime o kadar yakın, o kadar kardeş gibi hissettim ki, mutlu olmuş olduğumu ve hâlâ da mutlu olduğumu anladım." Rahip yabancıda neden olduğu kurtarıcı öfke sayesinde, kendine rağmen bir psikoterapist haline gelmiştir. Bunun dışında Meursault, söyleşinin dışında, iletişimin dışında, eylemin ve tutkunun dışında durur. Mahkûm olduğunda hükmü duymaz bile. Ölür mü? Okur öldüğünü farzeder, ama kayıtsızlığı Yabancı'yı o kadar ölümün ulaşamayacağı bir yere çekmiş gibidir ki, tam olarak inanamaz. Ama nefreti yeniden keşfetmiş olduğundan Meursault arzulamaya da başlamıştır: kendine imgeleminde infaz sırasındaki seyircilerin nefret dolu bağırışlarını sunar ve başkalarının nefretinin manzarası onu sonunda mutlu kılar. Tahriş eden bir ironiden de yoksun olmayan bir mutluluk: "kendimi daha az yalnız hissedeyim diye."

Bu Yabancı'nın durumunun tuhaflığı politikacı ve avukatlardan çok psikiyatrist ve estetlerin ilgisini çekmiş olsa da, sıradan yabancıların koşullarına o kadar yabancı değildir. Meursault köklerinden koparılmış kişinin farklılığını aşırıya götürür: acısız kederiyle, iç duvarlarına hapsettiği başkalarına yönelik şiddetle, kimi zaman yatışan kimi zaman intikama yönelen bilinmezliğiyle. Ayrıca bu tuhaf Yabancı barındırdıkları yaralı bereli ve uzlaşmaz kendine özgü-

lüklerinden ötürü yabancıların asla yeni bir dünya başlatamayacaklarını da gösterir. Bir "evren" oluşturmazlar. Mikroskopik zerrelere Brown hareketleri, atom parçacıkları için ivme hazneleri- mecazlar değiştirilebilir: ama herhalükârda imgeler kendi içinde yarılmış bir gruba, bir parçacık bombasına, ve bu lanetli insanlar topluluğunda taraflar arasındaki yegâne bağı oluşturan o sakin ve buz gibi güvensizliğe işaret etmelidirler.

Karanlık Kökenler

"Peki ya kökenlerin? Bize onları anlat, çok ilginç olmalı!" Sersem budalalar, bu soruyu sormadan edemezler. Yüzeydeki iyilikleri, yabancıyı çileden çıkararak o yapışkan sarsıklığı gizlemek içindir yalnızca. Yabancı, tam da bir filozof gibi, "kökenlere" sağduyunun atfettiği önemi atfetmez. O kökenden, aileden, kandan, topraktan kaçmıştır ve onu kıskırtıyor, zenginleştiriyor, engelliyor, heyecanlandırıyor, acı çektiriyor ya da hepsini birden yapıyor olsa da, yabancı ona cesurca ve karasevdayla ihanet edecektir. İyi ya da kötü kökenleri ona musallat olmaktadır ama o umutlarını *başka bir yere* bağlamış, mücadelesini başka bir yerde vermekte ve hayatını başka bir yerde kurmaya çalışmaktadır. Kökene karşı *başka bir yer* ya da hatta köklere karşı *hiçbir yer*: şeytana meydan okuyanların bu sloganı, cüretli girişimler kadar, kısır bastırmalara da kaynaklık eder. Yenilikçi bir faaliyet sansürden nasıl ayırt edilebilir? Gözlerini kökenden ayırmadığı sürece dönek, yitik bir anneye duyduğu sevgi tarafından tüketilen bir öksüzdür. Bir kıyıya ya da başka bir yerde bulunacak bir dayanağa duyulan evrensel ihtiyacı, artık ne düşmanca ne ehli olan, tıpkı bir müzik partiyonundaki bir keman ya da bas anahtarı gibi yalnızca bir hareketlilik eksenini oluşturan bir kerteye aktarabiliyor mu? O zaman bir yabancıdır: hiçbir yerden ve her yerden gelmektedir, bir dünya yurttaş, bir kozmopolittir. Onu kökenlerine geri döndürmeyin. Bu soruyu sormak sizin için bir hayat memet meselesiye, gidin kendi annenize sorun.

İnfilak: Seks mi Hastalık mı?

Sonuç olarak bastırmanın yıkılmasıdır insanı sınırları aşır kendini yabancı bir ülkede bulmaya sevkeden. Kendini aileden, dilden, ülkeden koparıp alarak başka bir yere yerleşmek cinsel bir cinnetin de eşlik ettiği cüretkâr bir eylemdir; yasakların kalmadığı yerde her şey mümkündür. Sınır aşmayı izleyenin şehvet düşkünlüğü mü, ürkek bir geri sakınganlık mı olduğu önemli değildir. Sürgün daima eski gövdenin parçalanmasını içerir. Günümüzün cinsel hoşgörüsü ero-

tik yaşantıları teşvik ediyor ve AIDS korkusunun gölgesi altında bile yabancılar, dilsel ve ailevi boyunduruklarının yanısıra tabularını da en rahatlıkla gözardı edebilecek insanlar olmaya devam ediyor. 18. yüzyılın kozmopoliti aynı zamanda cinsel özgürlük taraftarı bir zevk düşkünüydü: ve bugün de hâlâ yabancı, Aydınlanma'nın gösterişliliğinden, refah ve lüksünden yoksun da olsa, önce açık ya da gizli olarak kendi ülkesinin ahlakına meydan okuyan sonra da onu konuk eden ülkede skandal boyutlarındaki aşırılıklara yolaçan küstah kişi olmaya devam ediyor. İşte bakın, Fransa'ya yerleşen İspanyol ya da Müslüman kadınların erotik patlamaları: "Fransız modeli" nin bu durumla bir ilgisi olabilir ama Hıristiyan cephenin ve hatta İslami zorbalığın, belki başarıya ulaşma kaygısı karşısında ama daha da önemlisi gövdelerinden ölesiye olsa da keyif almak uğruna ne kadar kolaylıkla silip süpürüldüğüne şaşmamak mümkün mü? Son sınırlarına varana kadar israfa yönelik böyle bir haz ekonomisi, aşırı bastırmadan, fazlasıyla içselleştirilmiş anababa yasağından ya da başka bir nedenden ötürü kurulmadığında ya da aksadığında, dumura uğramış haz, hastalığa dönüşür. Dil ve tutku ifadeleri öylesine engellenmiştir ki, somatik arzulara başvurma en parlak örnekleri yabancılar da görülür. Cinsel kurtuluş çok kolay olduğundan, eşin terketmesi, ayrılık, sadakatsizlik gibi nedenlerden ötürü ani bir şekilde engellendiğinde, hastalık daha da vahim bir boyut kazanır. Artık yasakların ya da eski yüceltmelerin durdurması ile karşılaşmayan, dizginlerinden boşanmış dürtü gövdenin hücrelerine saldırır. Eros, Thanatos'un eşğini aşar. Fransa'ya vardığında bir bakire ve son derece düzgün biri olan bir yabancı öğrenci tanıdım; kendini hızla 60'lı yılların sonlarının grup sekslerine kaptırıp eşini cüretkârlığı karşısında hayretler içinde bırakmıştı. Ayrıldıklarından birkaç hafta sonra onunla tekrar karşılaştım; bir ciğer rahatsızlığından ötürü bir hayır kurumunda yatıyordu. Bastırma bizi nasıl aptal yerine koyacağını şeytani bir zekâyla keşfeder! Tam da insanın kurnazlıkta onu altettiğini düşündüğü bir sırada, o daha aşağı düzeylerde, orgazmik taşkınlığın ıslak kapılarının barındığı soma ile psyche'nin sınırlarında zalim tuzaklarını kurmaktadır, öyle ki zincirinden boşanmış erotizm kendisine ihlal edecek yeni sınırlar bulmak uğruna organları seçer ve sonuç olarak onlar da işgörmemeye başlar. Kendisini sınırlardan bağımsız olarak hayal eden yabancı, bu yüzden herhangi bir cinsel sınır da tanımamak durumundadır. Genellikle ama her zaman değil. Bir hakaret olsun, bir ihanet olsun herhangi bir narsisistik yara, sarsılmaz zannettiği sınırsız israf ekonomisini rahatsız ederek onu ruhsal ve gövdesel kimliği tehdit eden bir yıkım amacı doğrultusunda çalışacak hale getirebilir.

Ama başlangıçta bu dilsel kurtuluş ne kadar ayrıksı görünür! Anadilin dizginlerinden yoksun kalan yabancı yeni öğrendiği dilde kimsenin öngöremediği cürette kullanımlara başvurabilir, bunlar zihinsel bir cüretin ifadesi olabileceği gibi müstehcenlik de olabilir. Halk önünde asla konuşamayan ve habire yersiz

yorumlarda bulunan şu kişi, öteki dilde kendisinin yılmaz bir hatip olduğunu keşfedebilir. Yeni soyut alanlara giriş, görülmemiş bir kolaylıkla gerçekleşir. Aile yaşağının bütün ağırlığının hissedildiği erotik kelimeler artık korku uyandırmaz. Yine de yabancı dil, tıpkı cebir ya da müzik notalaması gibi yapaylığını korur ve ancak bir deha ya da bir sanatçı ondan mükerrer yapaylıkları aşan bir şey yaratabilir. Çünkü kendi farkına varmadığı aksanına ve gramer hatalarına karşın sık sık konuşkan ve "kurtulmuş" olan yabancı, bu ikinci ve ikincil dil aracılığıyla hayaletsi dünyasının deposunu doldurmaya çalışır. İster öğrenilmiş ister irkiltici olsun bütün dilsel kurguları, tıpkı sanrılar gibi, merkezlerini hem gövdeden hem tutkularından kopmuş bir boşlukta bulurlar; anadile rehin bırakılmış gibidirler. Bu anlamda, yabancı ne söylemekte olduğunu bilmiyordu. Bilinçdışı düşüncelerinde barınmaz, bu yüzden öğrenilebilecek *her şeyi* son derece parlak bir şekilde yeniden üretmekle yetinir, seyrek olarak bir *yeniliğe yönelir*. Dürtüleri konusunda suskun kaldığından dili onu rahatsız etmez: yabancı herhangi bir tiksinti ya da hatta heyecan duymadan bir sürü ayıp şey söyleyebilir, çünkü bilinçdışı sınırın öte yakasındaki sığınaktadır. Analitik terapi ya da daha olağandışı durumlarda, hafıza ve gövdenin yalnızlık içerisinde yoğun bir şekilde araştırılması, kimi göçmen bilimcilerin ve sanatçıların başardığı, asli ve edinilmiş olanı esnek ve yeni bir biresimde biraraya getirecek şekilde lehimleyen o mucizevi içebakışı mümkün kılabilir. Hiçbir şeye ait olmadığından kendisini her şeyle bütün bir gelenekle ilişkili hissedebilir ve bu kültürler ve miraslar çokluğu karşısındaki yüksüzlüğü ona bonkörce yenilik yapma yeteneği kazandırır. De Kooning de farklı bir şey söylemiyordu: "Ne de olsa ben yabancıyım, sanatın bütünü ile ilgilendiğim için farklıyım. Bir geleneğe ait olma duygum daha gelişmiş" (1936).

İronik Bir Seyahat ya da Sebastian Knight'ın Çokbiçimli Hafızası

Seyahat hatırlama arayışını bile besliyorsa, o zaman hatırlama kendi dışına sürgün edilmiş demektir ve hatırlamadan kurtulmuş olan çokyönlü hafıza, yalnızca acılı olmanın çok ötesinde uyumlu bir tınıya sahip ironik bir tad kazanabilir. Yabancıların en hoş, en incelmüş türü, yabancılığın yadırgatıcılığını bir *Komik Dağ* olarak yaşama ayrıcalığına sahip olanlardır – *Komik Dağ*, Nabokov'un karakterlerinden biri olan romancı Sebastian Knight'ın romanlarından birinin adı.

1938'de yazılan *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*, muhtemelen bir kendini yazımdan başka bir şey değildir. Dolayısıyla kimse –yarı-kardeşi bile– onu, zedelemeyen ya da bütün yorumcuların ve okurların haşin yakınmalarının

beklentileri doğrultusunda, yazarın yerine kendini yansıtarak ona ihanet etmeden, bir "biyografi"ye dönüştüremez. Trajik ve komik bir macera romanı ve metafizik bir roman olan bu kitapta Vladimir Nabokov, yazmanın kendisinin çokyönlülüğünü açığa çıkarmada "yeni roman" cılardan daha ileri gider ve bu işin daha çok tadını çıkarır. Büyük İngiliz yazarı Sebastian Knight'ın Rus olan yarı-kardeşi onun biyografisini yeniden kurgulayamıyorsa, bu (belki?) "detektif"le "kahraman"ın aynı sürecin iki yüzü olmasındandır: "Demek ki: ben Sebastian Knight'ım. Onu ışıklandırılmış bir sahnede oynuyor gibi hissediyorum kendimi." der kitabın sonunda biyografiyi yazamayan yarı-kardeş. Çünkü yazı denin çokyönlü hakimiyet bir yapboz bilmecesini parça parça kurup yeniden bozmaktır: Burada sözkonusu olan, şu ya da bu metafizik sanatçıya göre, kimbilir hangi hatadan ötürü erişilmez kılınmış olan bir dünyanın esrarı değil, *asli bir bilmecedir*. "Ve her şeyin anlamı biçimlerinden yansımaya başlayınca, o ana kadar son derece önemli sayılmış bir çok fikir ve olay önemsizleşmediyse de, çünkü artık hiçbir şey önemsiz olamazdı, o güne kadar önemsiz addedilmiş ama şimdi önem kazanmış diğer fikir ve olaylarla aynı boyutlara çekildi." "Nihai bir söz" olamayacağı gibi "nihai bir çözüm" de olamaz: "Öteki kıyıdaki *asphodel* (çirişotu) her zamanki kadar karanlık", çünkü gezinen Knight'ın yazımı, biçimleri yan yana koyar, onları dengeler ve bu ustalık Cervantes'e yaraşacak bir ironik mesafe ile sürdürülür (Knight, *The Doubtful Asphodel* den önce *The Prismatic Bezel*'in ve tekrarlayalım, *Komik Dağ*'ın yazarıdır.). Teklifsiz bir mutluluk gibi, mutlak bir kendiliğindenlik gibi.

Burada amacım Nabokov'un estetiğini, onun Rus edebiyatına olan ve 'sonradan' geldiğinin bilincinde olduğu için daha baştan çokyönlü olan borcunu ya da Flaubert'in ve Joyce'un sonsuz biçimsel tasalarını dolayımlayan bir imgelem şeklinde vücut bulan modernliğini incelemek değil. Yalnızca o sindirilmeyen göreciliği oluşturan ipliklerden birini vurgulamak istiyorum: Kozmopolitlik, iki dil (Rusça ve İngilizce) arasındaki, Sebastian Knight örneğinde, insanın dengesini bozan ve onun yerine bir üslup haline getirilmiş bir yanlış telifuz geçiren ve ne olduğu seçilemeyen bir şeyin tam da yüreğine oturtulan gidiş gelişler. İnsanın aklına Sebastian Knight'ın ölümü üzerine yaşlı bir eleştirmenin söyledikleri geliyor: "Zavallı Knight! Aslında iki dönemi oldu, birincisinde sıkıcı bir adam kırık dökük bir İngilizce'yle yazıyordu, ikincisinde ise kırık dökük bir adam sıkıcı bir İngilizce'yle." Söylemeye bile gerek yok, kardeşinin yeniden kurgulayabildiği küçük biyografik malzeme bu salvoyu doğrulamıyor ama yine de birçok yabancı bu eleştirmenin sözlerinde kendilerini tanıyabilir.

Bir yabancı: Kardeşinin mi kendisinin mi olduğu anlaşılamayan o parçalı hafızaya göre Sebastian'ın bir yabancı olduğuna kuşku yok; bu hafıza sürekliliği olan, kendi içinde deliksiz bir geçmiş oluşturamaz çünkü sürgün her türlü aidiyet duygusunu parçalamıştır: "Sebastian'ın imgesi, sanki o ailemizin daimi

bir üyesi değil de, ışıklı bir odaya kazara yolu düşmüş ve sonra karanlığa karışmış bir konukmuşçasına, renkli lekeler halinde gözlerimin önüne geliyor." Gözlemciler ailesinin elinden kaçan ve ötekileri ve kendisini, darmadağın bir "kendi" ile çürük çarık anılarla bırakan bu Knight, geceye aittir.

Bir yabancı: Kendi tuhaflığı ile arasına yine de bir mesafe koyan, ona sanki bir maşa ile tutuyormuşçasına bakan, onu yoksaymadan, onu, –"ironi" teriminin soğukluğun yanısıra bir tür duruma uygunluğu da çağrıştırdığını düşünecek olursak– yumuşak bir ironiyle yumuşatan bir yabancı: "Hiçbir duygusal seyyahın benim dostane olmayan yazımda konaklamasına izin verilmeyecektir," diye yazar romancı, kardeşinin alıntısına göre.

O kökenindeki barınağa hapsedildiğinde endişelenen bir yabancıdır. Cambridge'deki eski hocası onunla Rusça konuşmakta ısrar edince Sebastian Sofya'da doğduğunu söyler, yaşlı adam yılmayıp Bulgarca'ya geçince Sebastian anında yeni bir ağız icad ederek bunun "anadili" olduğunu ve gerçekten de "Bulgarca" olduğunu iddia eder. İngilizce'yle uzun bir süre güçlük çekmiş ve aksanını korumakta ısrarlı olmuş bir yabancıdır ("Kelime başlarındaki r'leri yuvarlanıp kulakları tırmalıyordu, tuhaf hatalar yapıyordu, örneğin 'bir soğuk yakaladım' gibi ya da 'hoş adam' diyecek yerde 'sempatimi uyandırıyor' demek gibi. 'Enteresan' ya da 'laboratuvar' gibi kelimelerde vurguyu yanlış heceye vuruyordu.") ve herşeyden önce yalnız bir varlıktır: "Resme, herhangi bir resme uyamadığının farkındaydı. Ancak bunu tam olarak kavradıktan ve soğuk bir kararlılıkla bu öz-bilinci sanki az bulunur bir yetenek ya da tutkuymuşçasına geliştirmeye başladıktan sonradır ki, Sebastian bu öz-bilincin zengin ve bir hilkat garibesini andırır büyümesinden bir tatmin duymaya başladı ve sarsak asosyallığıne aldırılmaz oldu."

O andan itibaren yazar yalnızca kendi sınırsız kültürüne karşı sorumlu olan bir yalnızlığa erişmiştir. Joyce'un sürgündeki gülümsemesini, İrlandalı'nın katı kutsaması olmaksızın, daha olağan ve daha az çorak bir imgelemede çoğaltarak Knight'ın dayattığı yabancılık mizacına böyle ulaşılır. Ne isyankâr ne kıskırtıcı, ne nostaljik ne kasvetli, ne acılı ne uyuşuk, gezgin Knight o "parlak oğlan çocuğu havasını" korumayı becerdi ve daha sonraları bile bu hava "en karanlık öykülerinin fırtınalı karanlığı üzerinde bir gökkuşağı gibi kaldı". Eleştirmenin ona belki de haklı olarak atfettiği "yabancı lehçedeki sıkıcı itiş kakış", biyografi yazarı kardeşin yaşadığı ve itiraf ettiği bir şeydir. Sebastian'ın öteki beni, gecesinin aydınlık yüzü, son bir mazohizm ya da nostalji patlamasıyla yazarın son şaheserini Rusça'ya çevirmeyi bile düşünür. Kardeşin psikolojisi her şeyi romantikleştirme eğiliminde ve azıcık da Freudcu'dur. Değil mi ki, kardeşinin ölmesinden önceki gece, sanki bir öngörü düşüymüşçesine onu büyük, loş bir odada beklediğini, "ve onun gelmesini çerçeveleyen atmosferin son derece tekinsiz olduğunu" görmüştür!?

Peki ya Sebastian? Yolda olmaya ara vermiyor ve yaşamının ikinci yarısına Gogolcü bir tad kazandıran kalp hastalığı onu çocuksu hatalardan ve keşif gezilerinden alıkoymuyor; bunlar, kendi tarzında aynı derecede Gogolvari olan kardeşinin incelemeleri sırasında yapacağı hata ve gaflarda yansımaları bulacak gökkuşakları gibi duruyorlar.

Gotik renkler de taşıyan bu oğlan çocuğu hali, doruğuna kadınlarla ilişkisinde ulaşıyor. Kendisinde bir süre bir liman bulduğunu sandığı yatıştırıcı Clara ile yaşadıkdan sonra, Knight gerçek bir geri dönüş yaşayarak Rus bir *femme fatale* e tutuluyor. Kimdir bu kadın? Karışık izler farklı farklı yönlere işaret ediyor. Akdeniz kıyısında gözden yiten hoppa bir kadın var; aşk hikayesini gizleyen ya da bir dosta kalkan olan Fransızlaşmış bir Rus... Anlatıcının kafası karışır, onunla birlikte okurun da. S. K.'nin hayatının sonunda üstesinden gelen ölü annenin dirilişi gerçekten vaki olmuş mudur? Aşık mıydı? Yoksa sadece bir hayal miydi? Rusça yazılmış ve ölümünden sonra yakılmasını istediği mektuplar... bu bir numara mıydı? Kendisi kardeşine son mektubunu niçin Rusça yazmıştı? Nostaljinin trajedisi birdenbire neredeyse komik bir entrikaya dönüşecekmiş gibi oluyor. Ama gülen kim? Kuşkusuz yabancı değil. Belki de yazar.

Kayıp kadın –kayıp ülke, kayıp dil– bulunamaz. Ama bu zalim durum yalnızca trajik olmakla kalmaz, kitabın sonuna doğru yazarın kendisine yönelen bir küstahlığa imkân sağlar. Ölmekte olan kardeşinin adresini unuttuktan sonra, telaş içinde onun başucuna koşan biyografi yazarı yarı-kardeş yanlı cesedin başına götürülür ve S. K.'nin gövdesi yerine bir başkasının ölüm acısına tanık olur. Yani Sebastian tanımlı bir anı bırakmamakla kalmamış, gövdesi bir ailenin araştırmalarının avcundan kaçmıştır. Yine de unutmayalım: Genç Sebastian Fransa'da ölmüş bir İngiliz olan annesinin mezarını ararken, onu, onun son barınağı olduğunu düşündüğü Monte Carlo yakınlarında Roquebrune'da, "Les Violettes" adlı bir yerin bahçesinde yadediyordu. Birkaç ay sonra, Londra'da annesinin, yine adı Roquebrune olan ama biraz daha batıda olan başka bir yerde öldüğünü öğrendi. Ve yazar kökenle ölüm arasındaki bu ironik ilişkiyi, kendi keşfedilemez ölümünün kehanetini yapıyormuşçasına *Kayıp Mülk*'te yazmıştı... Anaç bağı köklerinden söken, her türlü topraktan koparıp alarak ona yalnızca yazımın uçucu hafızasında bir sığınak kazandıran kandırma, sonunda bir bumerang gibi, yazarın kendi gövdesi ve imgesini etkisi altına alıyor. Tıpkı o annesinin anısına onurlandırmadığı gibi, S. K.'nin anısı da onurlandırılmaz. Yok hayır, sözkonusu olan küfür değildir, ne oğul ne de okur için. Yalnızca, anne anılara ve kelimelere dağıtıldığında, sevilen kadınlar unutulup, terk edilip, icat edildiğinde, kimliğimizi temin eden hafızanın kendisinin de sürekli bir dönüşüme, bir çokbiçimliliğe dönüştüğünü görmek gerekir. Sentezlerden hoşlananlar için burada, Lolita ile Sebastian Knight arasında kurulabilecek bir bağa işaret edeyim: Her iki kitapta da görülen ve biri hafızaya, diğeri cinselliğe

ilişkin çokbiçimlilik aynı çokbiçimlilik olamaz mı? Camus'nün Yabancı'sının aksine teklifsiz kozmopolit Sebastian Knight annesini genç yaşta yitirdi, cenazesine katılmadı, mezarını belirli bir yerle ilişkilendirmiyor. Ama baba tarafı Rus olduğu halde onun, o İngiliz kadının soyadını aldı. İngilizce'yi seçmekle kendisine yeni bir dil vermiş oldu, çünkü çocukluğunda konuşmadığı İngilizce anadili değildi ama yine de neredeyse hiç tanımadığı annesinin diliydi, can kazandırılması gereken ölü bir annenin ölü dili. Daha sonra Rus çocukluğuna ve ikinci annesine doğru bir geri dönüş yolculuğuna kalkıştı. Ve kendi çoğul kimliklerinin ve çok uzun barındıramadığı anılarının çiçek dürbünü içinde, biriken sürgünlerinden yalnızca kelimelerden oluşan bir iz bırakarak, kayboldu.

Kozmopolit olmaktan mutluluk duyan kişi, yolculuklarının gecesinde parçalanmış bir kökenden kendine barınak açar. Köken, ikircikliliklerden ve bölünmüş değerlerden oluşan anıların ışıltısını çalar. Kasırğa tiz bir kahkaha ya dönüşür. Sürgünün gözyaşlarını kurutur ve herhangi bir istikrar kazanmadan birbirini izleyen sürgünler, kimileri için bir talihsizlik, kimileri için dokunulamayacak bir boşluk olan oyunlara dönüşür. Bu tür bir yadırgatıcılık kuşkusuz yalnızca mutlu bir azınlığa ya da sanatçılara özgü bir yaşama sanatıdır. Ya diğerleri? Kendi kendimizi arızı, gelip geçmekte olanlar olarak düşünebildiğimiz, geçmişten yalnızca oyuna sahip çıkabildiğimiz o anları düşünüyorum. Tuhaf bir mutlu olma tarzı, öylesine kavranamaz, öyle uçucu, öyle yüksüz ki; sanki uçabilmek için çok az bir şey yapmamız yetecek...

Başka bir sefer mi büyülenmek? Ya da hiçbir zaman?

Çeviren: İskender Savaşır